

Оҕо тылын сахалыы иитэн сайыннарыы

Нуучча омур улуу педагога К.Д. Ушинский: «Хайа баҕарар оҕо төрөөбүт-үөскээбит, силис тардыбыт сирэ, иитилибит айылҕата, дыһоно-сэргэтэ, тус бэйэтин өйө-санаата, быһыыта-майгыта тылын сайдыытыгар быһаарар күүстээхтэр. Оҕо бэйэтин тылын сахалыы иитииннэн сайыннарыгар сахалыы култууратыгар, историятыгар, тылыгар, үгэстэригэр утумнаахтык иитилиэхтээх» - диэн бигэргэтэр. Оннук оҕо бэйэтэ туспа суолталаах-иистээх омур аатын сугэр, омур сүбэрэтин көрдөрөр. Хас биирдии оҕону сахалыы иитэн оҕо тылын сайыннарыга бастакы педагогынан ийэлэрэ буолар. Дьэ кэргэннэ сахалыы иитэн оҕо тылын сайыннарыга аҕа, ийэ иитиитэ тэннэ тутуллуох тустаах. Саха ыалыгар саамай күүстээх сахалыы иитиллээһин ньымата ийэлээх аҕа бэйэ-бэйэлэригэр, онтон сиэттэрэн оҕолоругар амарах сыһыаннарын дьайыыта. Саҕа оҕото сахалыы иитиллэн тылын сайыннарыгар сүрүн уратыта – көрөн – истэн, үтүктэн, бэйэ холобуругар иитилиитэ буолар.

Улуу педагогтар А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинский идеяларын өр сылларга дьаныардаахтык үөрэтэн, оҕону сахалыы иитиитэ элбэх педагогическай көрүүлэрин олоххо киллэрбит киһиннэн К.С. Чиряев буолар.

Саха оҕотун сахалыы иитэн тылын сайыннарыга фольклор көрүннэрин туһаннахха сөп:

- Чабырдах – сахалыы иитииннэн оҕо тылын өһүн сытыылыыр, куолаһын эрчийэр, санарарга үөрэтэр.
- Таабырын – өйүн тобулар, толкуйдуурга, булугас өйгө үөрэтэр.
- Өс хоһооно – сиэри майгыны чочуйар, ырыналаан толкуйдууру сайыннарыр.
- Тойук оһуохай – куолаһы, тутта ыйыыны, тыл баайын сайыннарылар.

- Алгыс – сахалыы ийтииннэн оҕо тылыгар үтүө санааны, дьонно үтүөнү баҕарыыга үөрэтэр.

Доруобай эkkэ – хаанга доруобай кут – сүр ингэриллэр. Манна сахалыы хамсаныылаах оонньуулар, оонньуулар спорт араас көрүннэрэ оҕо тылын сайыннараллар. Сахалыы остуол оонньууларын: сахалыы иитиигэ тыксааны, хабылыгы, хаамысканы оҕолор интэриэһиргээн оонньуулар. Сахалыы оонньуулар кэмигэр оҕолор санарар тыллара, толкуйдуур дьобура, бытархай быччыннара тэннэ сайдаллар, тулалыыр олоҕу кытта билсэрэ, ылынара, өйүгэр хатаан хаалара көдүүстээх буолар.

Кылгастык сахалыы ийтииннэн оҕо тылын сайыннарар педагогика ньымалара:

- Такайыы, быстах дьайыылар.
- Тылынан ылылларыы, тылга киллэрии, сэмэлээһин, сэнээрии.
- Бэйэ холобурунан иитии, көнүллээһин, ирдээһин, үтүгүннэрии.
- Уһуйуу, дьарыгырдыы, күрэстэһиннэрии, эрчийии, көбүлээһин, тэптэрэн биэрии.
- Буруйу, алҕаһы билинии, өйү тубулуу, ыраастааһын, хараҕы аһыы, быһаарыы.
- Талааны утумнатыы.
- Харыстааһын, арчылааһын.
- Хатарыы.
- Сүрү иитии көрүүлээһин.

Оҕо төрөөбүт ийэ тылынан көңүл санаран, бэйэтин саастыылаахтарын уонна дьон – сэргэ иннигэр толлубакка – симиттибэккэ санаатын сааһылаан этэ үөрэниэхтээх, оччоҕо кини ситимнээх, ылыннарыылаах саната, бодоруһар сатабыла сайдар, билиигэ – көрүүгэ тардыһыта уһуктар, дьонно – сэргэбэ сизэрдээхтик сыһыаннаһарга иитиллэр.

Оҕо кыра эрдэбиттэн сахалыы ийтииннэн ийэ тылын убаастыы, таптыы, бэйэтин тылынан кэпсэтэ, санара үөрэниитэ билигини олох сүрүн көрдөбүлүнэн буолар.